

Un dels primers aspectes que més polèmica ha generat es refereix al paper que van representar els sindicats i el moviment popular en la derrota dels militars revoltats a Barcelona i a Catalunya. La bibliografia anarquista –des de la pionera obra de Josep Peirats– sempre ha considerat fonamental l'acció popular que en el decurs del dia 19 de juliol va permetre que Catalunya seguís fidel a la República. Però en canvi hi ha autors que han destacat la importància dels guàrdies d'assalt i de la posició final de la Guàrdia Civil –de fidelitat republicana– per explicar la derrota dels militars rebels. Es tracta, però, d'un fals debat: molt possiblement Frederic Escofet –el responsable de les forces d'ordre públic de la Generalitat– no hagués pogut participar de la victòria si des del primer moment no hagués tingut al seu costat centenars d'homes i dones disposats al combat. I és evident que la Guàrdia Civil va acabar sent determinant quan, després dels primers enfrontaments, va col·locar-se en contra dels rebels.

Una polèmica similar apareix a l'hora de jutjar l'eficàcia militar de les milícies antifeixistes que es van organitzar per anar a combatre els militars allà on havien vençut. Sovint –i aquí hi ha un munt de testimonis– els historiadors de la guerra han considerat que les ofensives republicanes de l'estiu del 1937 sobre les capitals aragoneses i la mateixa estabilitat del front d'Aragó foren deguts a la ineficàcia dels milicians, que no sabien fer la guerra. Però ben poques vegades s'ha plantejat a la inversa la qüestió: per què l'exèrcit franquista –format per militars professionals– va ésser incapaç de trencar el front d'Aragó fins a l'abril de 1938?

Ordre públic. Els temes vinculats a l'ordre públic, a la repressió de l'estiu del 1936, a l'existència de comitès, etc. que ja en seu moment van provocar una gran polèmica, han continuat generant un munt de controvèrsies entre els historiadors. És cert que, avui per avui, ja pràcticament ningú no qüestiona que la repressió de les primeres setmanes no pot ser només atribuïda als anarquistes –tot i que, encara hi ha una certa tendència a continuar pensant-ho,

Setanta anys després, la guerra civil de 1936-1939 encara aixeca debats i controvèrsies entre historiadors i estudiosos. Són molts els temes i els aspectes que continuen damunt la taula, en alguns casos amb una forta implicació ideològica i política, en altres generant falses polèmiques, i en uns darrers, amb una clara mancança de suficient coneixement i recerca.

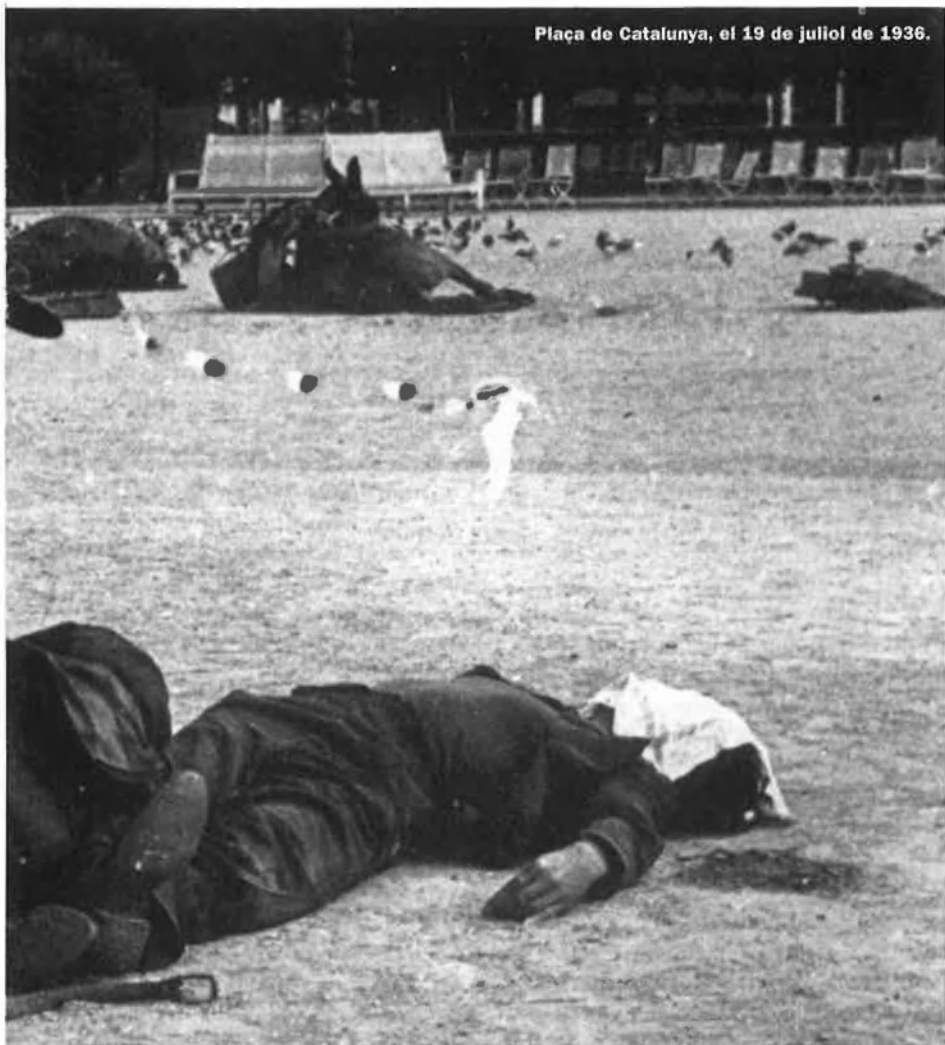
Polèmiques a l'entorn de la guerra

com apareixia, per exemple, recentment al documental *Roig i negre* de Dolors Genovés o recentment en el llibre de Miquel Mir *Entre el roig i el negre*, una novel·la històrica basada en les memòries d'un militant anarquista. Hi ha hagut una certa tendència a imputar als anarquistes tots els mals i perversions soferts a Catalunya durant la guerra, una actitud que en cap cas es pot correspondre amb la realitat. Al costat dels *ferotges* “nois de l'Eroles” o de les temudes patrulles de control, hi havia molta altra gent que es dedicava a reprimir i a *expropiar*.

En aquest sentit, Josep Termes insisteix en els problemes d'ordre públic. Misèria contra pobresa en el seu darrer llibre. *Els fets de Fatarella del gener del 1937* (Editorial Afers, 2005) se centra en els fets de la Fatarella, l'enfrontament armat que el dia 23 de gener de 1937 va provocar la mort d'una trentena de persones de la població de la Terra Alta. Termes destaca sobretot la resistència de la pagesia a la col·lectivització forçada de la terra com la causa que va desencadenar els esdeveniments. Sense negar-ho, hi ha testimonis, però, que posen èmfasi en el

Plaça de Catalunya, el 19 de juliol de 1936.

caràcter reaccionari dels pagesos de la vila.

Els Fets de Maig, el POUM, el PSUC, l'URSS. Entrant en aspectes més polítics els "Fets de Maig de 1937" –els enfrontaments que hi va haver a Barcelona entre les diverses forces anti-feixistes– continuen centrant bona part de les polèmiques polítiques i ideològiques sobre la Guerra Civil, en la mesura en què delimiten les inclinacions entre els partidaris de l'opció revolucionària (anarquistes de la CNT-FAI, comunistes del POUM), i els reformistes (ERC, nacionalistes, comunistes del PSUC). Recentment, l'obertura dels arxius de l'antiga Unió Soviètica, dipositaris d'una nombrosa documentació sobre la guerra del 36, ha permès, però, matisar molts aspectes de la controvèrsia.

D'una banda, sobre els Fets de Maig, per bé que tothom està d'acord que representen un abans i un després en

l'evolució de la guerra, en canvi no tothom els caracteritza de la mateixa manera. Els llibres d'Antonio Elorza o de Josep Puigsech, elaborats a partir de la documentació soviètica, destaquen certament la llarga ombra de Stalin en els afers catalans i espanyols, però a l'hora de caracteritzar determinades actituds polítiques no dubten a inculpar el radicalisme dels anarquistes i del POUM per explicar l'eclosió dels enfrontaments. I el POUM, lluny d'ésser la víctima propiciatòria dels mètodes estalinistes, acabaria pagant la seva responsabilitat per la política que desenvolupava. Elorza arriba a escriure que les informacions que publicava *La Batalla*, el diari del POUM "potser tendien a estendre la desmoralització en la rereguarda republicana i, en algun cas, semblaven destinades a difondre la propaganda de l'enemic". Puigsech, més prudent, dóna a entendre que "el POUM va ser víctima de la pròpia automarginació, de l'autoai-

lament, resultat dels seus plantejaments maximalistes i sectaris". I l'emblemàtica obra de George Orwell, el seu *Homenatge a Catalunya*, a la qual en el moment de publicar-se, l'any 1938, li fou negada el pa i la sal, encara avui continua aixecant ressentiments i per raons diverses és criticada per estudiosos com Miquel Caminal o Josep M. Solé.

Guerra, revolució i derrota. Entre els historiadors continua havent-hi, certament, molts aspectes més de dissensió sobre la Guerra Civil. Encara hi ha autors que, com havia afirmat ja fa temps Enric Ucelay da Cal, neguen l'existència d'una Revolució –així amb majúscules– a la rereguarda catalana. Les transformacions econòmiques, socials o polítiques que hi va haver a Catalunya com a molt podien ser "assaigs" o experiments que no van resistit la prova de foc de l'experimentació social. Es cert que en el cas català manquen encara molts estudis sobre les col·lectivitzacions agrícoles i industrials, però el llibre que Marciano Cárdua ha publicat recentment sobre les col·lectivitzacions agràries a les comarques gironines ha posat de manifest, per exemple, que el fenomen fou més estès del que fins ara hom havia pensat i que en tots els casos les col·lectivitzacions responien a la posada en funcionament d'un projecte social molt determinat.

Un altre gran tema continua essent el de la derrota republicana. I en aquest punt els suggeriments encara donen voltes a les claus de sempre: el paper de les dissidències en el camp republicà, la ineficàcia militar de la República, la incidència del marc internacional, l'ajut italià i alemany a l'exèrcit de Franco... Potser la gran novetat dels darrers anys, a partir del llibre de Gerald Howson, és la que ens permet afirmar que l'ajut soviètic a la República en cap cas pretenia fer-li guanyar la guerra, sinó contribuir a evitar que la perdés de manera immediata. Aspectes recurrents que segurament no acabaran de tenir mai una resposta única i definitiva. I que avui, a setanta anys de distància d'aquella guerra, ens permeten continuar pensant que tenim guerra per estona. Així sigui.

Pelai Pagès i Blanch